

Gerra zibileko errepresioaren kapituluetak bat

Martin Orbe

Euskal Herriko Apaiz Koordinakundeko kidea

Ferreiro Currás, Anxo: *Consejos de guerra contra el clero vasco (1936-1944)*. La Iglesia Vasca vencida, Oñati: Intxorta 1937 Kultur Elkartea, 2013, 525 or.

Giza legezkoa deritzot, beste ezer baino lehen, liburu honen egilea zoriontzea eta berari eskerrak ematea egin duen lanagatik. Anxoren lana azpimarratzerakoan, ez da nahikoa sorterrria duen Galiziako Ferrolen dagoen gerra zibilaren artxibategi militarrean gaiari dagokion dokumentazio ugaria aurkitzea. Izan ere, zentro horretara joan egin behar da; ikusmina baino zerbait gehiagorekin joan ere. Zorionak eta eskerrak, bada, bihotz-bihotzez, Anxo.

Galizia, Euskadi eta Kataluniak, XX. mendearen hasieran, elkarrekin bultzatu zuten *Galeuzca* izeneko ekintza politiko eta kulturala. 1945-1946 urteetan izen bereko aldizkari politikoa argitaratu zuten Buenos Airesen, gaztelaniaz. 22 zenbaki kaleratu zituzten.

Egia esan, ez dakit zer eragin izan zuen ekinbide hark eta zergatik eten zen. Dena dela, agerikoa denez, ekimen horren barruan burutua izan ez arren, hiru herri horien arteko kolaborazio izpirituaren kutsuaz egindakotzat joko nuke Anxoren lana eta liburua.

Liburuan eskaintzen diren datu zehatz dokumentatuen harira, nik neuk hiruzpalau puntu azpimarratu besterik ez dut egingo.

1. Euskal Herrian gizaldietatik hona izan dugun, eta azken hamarkadetan gordinagoa izan den gatazka politikoari konponbide demokratiko eta justua emateko, ezinbestekoa da jazotakoaren 'errelato' osoa eta ez alderdikoia egitea.

Esan ohi da eta, tamalez, izan ere horrelaxe da, garaileek idazten dutela historia. Guk ez dugu nahi garaile eta garai-

tuen artean bereizketa egin dezakeen konponbiderik, beste arrazoirik aitatu beharrik barik, hori ez delako konponbidea.

Anxok berak, oso begi argiz, liburuari jarritako azpigituluan «La Iglesia Vasca vencida» jar-tzen du, eta errealtate hori gainditu ezinik joan dira, gaur arte, Euskal Elizaren baitan gerra ondorengo urteak.

Egin beharreko errelato horretan herri zapalduaren eta eliza hipotekatuaren ikuspuntua falta

ez dadin, Zamoran preso izandako apaizok gure aletxo jarri genuen *Zamorako apaiz kartzela* (Txalaparta, 2011) liburuan. Kronologikoki geroago argitaratua izan den arren, gerra zibileko garaiari dagokion errelatoa eskaintzen digu *Consejos de guerra contra el clero vasco (1936-1944)* liburu honek.

2. Aipatuko nukeen bigarren puntua hauxe izango litzateke. Egileak ez du, onginahi errazegiz, garai hartako apaizteriarren jokabidea mitifikatu. Izan zen amore eman zuenik, eta gaitzesgarriagoa dena, errepresioarekin kolaboratu zuenik. Tamalez, maiz gertatu ohi den jokaera ongi asko jasota dago latinezko esaeran: *Attamen homines*.

Euskal Herrian
gizaldietatik hona
izan dugun gatazka
politikoari konponbide
demokratiko eta justua
emateko, ezinbestekoa
da jazotakoaren
'errelato' osoa eta ez
alderdikoia egitea

Bikoiztasun hori gordin-gordin ezagutu eta bizi izan nuen neronek abade egin berritako 60ko hamarkadan Zeanurin izan nintzenean. Asturiar milizianoen talde kontrolgabe batek gerra garaian tiroz eraildako parrokoaren ondoren parroko izendatutakoak kargu horretan jarraitzen zuen, eta, artez egia esateko, herritarren eta eliztarren gehiengoak ezin zuen ahan-tzi ez disimulatu parroko hark gerraoste hurbilean kartzelan zeuden –eta batzuk heriotza zigorraz– herritarren kontrako *informe politikoak* gerra irabazleen eskariz idatzi eta bidali izanak sortutako egoera mingarria. Ezta ere geroagoko urteetan, eliz zein herri gaietan, izan zituen jarrera eta jokabideak.

3. Gerra zibilaren karietara Euskal Herrian erail eta jazarritako apaiz eta fraideen izen ona errebindikatzean, liburu honetan egiten denez, ezinbestean datozkigu gogora Espainiako estatuan errepublikazaleek eraildako martirien beatifikazioak. 1992an 122 izan ziren, Erroman, dohatsu aitortuak; 2007an, oraingoan ere Erroman, 498; 2013an, Tarragonan, 522. Non eta Tarragonan hain zuzen, Vidal i Barraquer ‘nazionalen’ jazarpenetik ihesi erbesteratua eta gerra garaian libreza izan nahi zuen Elizaren bozeramaile nagusia izan zeneren Artzapezpikutegian bertan.

Bereizketa iraingarritzat jo behar Euskal Herritik begiratu-ta, Anxoren liburuan jasotzen diren 17 elizgizon eraildakoak, 200 prozesu sumarismoetan epaituak –zigorrak, heriotza zigorrak tarteko, Dueñas eta Carmonako kartzeletan bete behar izan zituztenak– eta 800 baino gehiago erbesteratuak ala ihes egindakoak kontuan hartuz. Alderdikeriaz, temati jarraitzeko jarrera dela ematen du, gutxienez, Aita Santuen aldaketak gorabehera.

Beatifikatu horien artean Errigoitiko nire hiru herrikide ere badaude:

Santiago Arriaga Arrien. Arrietan jaioa, baina alde bietako familia Errigoitikoa izanik, bizi izaten Errigoitira aldatutakoa. Fraide trinitarioa zen eta Cuencan erail zuten, 1936an. 32 urte zituen.

Prudencio Gerekiz Gezuraga. Fraide trinitarioa hau ere. Jaengo Andujarren erail zuten 1936ko uztailaren 31n, 53 urte zituela.

Juan Otazua Madariaga. Fraide trinitarioa beste biak bezala. Jaengo Mancha Realen erail zuten, 1937ko apirilaren 2an. 42 urte zituen.

Ez dago esan beharrik ez nituela ezagutu. Gaur egun Erri-goitin bertan bizi diren haien ondorengoak, bai, ezagutzen ditut. Zinez esan dezaket gerra garaian ez zirela ‘nazionalen’ aldeko eta gaur egun ere ez direla pentsaera horretakoak. Horren lekuko, haien familiako batek, 2007ko beatifikazioak zirela eta, prentsara bidalitako gutuna.

497 mártires de España. Sí, falta uno, y ese es Santiago Arriaga Arrien, natural de Errigoiti, Bizkaia. Santiago Arriaga Arrien era tío de mi padre, y aunque no llegó a conocerle, creció con el recuerdo que dejó en los suyos.

Mi padre no sabe si su tío fue un mártir, pero sabe que de España no. Mi tío abuelo Santiago era nacionalista vasco, independentista, y sobre todo, un hombre de fe.

Por lo que sabe la familia, efectivamente lo mataron los republicanos en Belmonte, Cuenca, en el colegio donde daba clases. Pero no fue fusilado. Parece ser que en un tiroteo, mientras ayudaba a un herido, fue alcanzado por una bala. Esto le vale a la Diócesis de Cuenca para incluirlo en una lista bajo el título de *Mártires de España*.

Señores de la Diócesis de Cuenca, mi tío abuelo como mucho fue mártir de la Iglesia. Estoy seguro de que si ustedes le dieran a elegir, hubiera preferido no estar en su lista. *Urtzi Arriaga*. Bilbao.

Bada kontu honetan duda-mudak sortzen dituen daturik ere. Kasurako, *Felix Uriarte Olaeta*, fraide trinitarioa eta Erri-goitiko semea, Prudencio Gerekizen auzune berekoa hain justu. Malagako Antequeran erail zuten, 1936ko uztailaren 30ean. 33 urte zituen. Ez zuten dohatsu aitortugaien zerrendan sartu. Zergatik?

Ez dirudi kasu bakarra denik. 1992ko beatifikazio ekitaldian, Barbastron eraildako 51 klaretar dohatsu aitortu zituzten; eta, aldiz, Paracuellos de Jaraman eraildako sei klaretar,

euretatik 4 euskaldunak –*Juan Echevarria Maurologoitia, Juan Iruarizaga Aguirre, Casimiro Oroz Idoate eta Hilario Goñi Asparren*– ez dituzte gaurdaino beatifikatu. Katalunian, susmo handiak dituzte errepublikazaleek eraildako zenbait elizgizon katalanaren, kultura katalanaren eta Kataluniako erakundeen defendatzaileak izateagatik ez zituztela zerrenda horietan sartu.

Gerran bi alderdi izan ziren, noski, eta Elizako anitzek alderdi batekoekin bat egin zuen, eskuinekoekin eta militarrekin. Beraz, gerrako konfrontazioan, eliztar anitz ezkerrekoentzat gerra-etsaiak ziren. Ez al zituzten horregatik hil, batzuetan, eta behar bada gehienetan? Horrela baldin bada, eta badaude arrazoiak hala izan zela pentsatzeko, eraildako horiek ez dira fedearen testigu, baizik eta gerrako alderdi bateko partaideak, Pello Apezetxeak argi eta garbi azaltzen duenez (‘Dohatsutak’, *Herria 2000 Eliza* 245, 2013, 8).

Errepublikazale, sindikalista, langileen eta nekazarien eskubideekin solidario ala ezkertiar izateagatik, errepublikazaleek erail zituztenak baino dezente gehiago hil zituzten ‘nazionalek’ Espainian barrena. Horrez gain, nazionalista hutsa izateagatik kendu zieten bizia milaka pertsoneri Euskal Herrian. Eta horietan zenbait apaiz euskalduni. Aipatutako multzo horretan guztian ez da Kristoren testigu bakarrik ere? Baina ez dituzte zorionsu deklaratu. Ez da Elizaren jokaera hori eskandaluzko jokaera?

4. Euskal herritarrekin eta, oro har, Euskal Herri pertsegituarekin solidario izateagatik jazarriak eta erailak izan ziren apaiz eta fraideen jarrerak, euren gotzain D. Mateo Mujika

Errepublikazale,
sindikalista, langileen
eta nekazarien
eskubideekin solidario
ala ezkertiar izateagatik,
errepublikarrek erail
zituztenak baino dezente
gehiago hil zituzten
‘nazionalek’ Espainian

tarteko zela, Euskal Herrian den gaurko Eliza ozenki interpelatzen du.

Testuingurua, noski, asko aldatu da, baina oinarri-oinarrizko arazoak bere horretan dirau, hots, Euskal Herriak herri ukatua izaten jarraitzen duela, alde bakarretik abiarazi nahi diren ekimenak, hurrenez hurren, kriminalizatuz. Eta oraindik ere elizgizon eta katoliko anitz orduko pentsamolde eta jokamoldeetan dabilta. Tartean, Vatikanoko II. Kontzilioak hainbat ikuspuntu eta ikuspegi argitu eta aldatu zituelakoan geunden, baina Kontzilioaren argiak itzali ez badituzte ere, moteldu behintzat bai egin dituzte.

Herritarren poz eta atseginak zein neke eta sufrimenduak konpartituz eta bereak eginez, euren bidelagun izatea da Elizaren zeregina. Eginkizun horretan zereginik franko dute/dugu bai Elizako Hierarkiak eta bai Euskal Herriko gotzain, apaiz eta kristauek.

Horretarako ezten izatea izan daiteke liburu honen eraginetako bat. Hala bedi. 